

9. **Kanavets M.** Potreby molodi v umovakh sotsialno-ekonomichnykh ta rynkovykh transformatsii / M. Kanavets // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. Kharkiv. rehion. in-tu derzh. upr. – 2009. – Vyp. 2 (25). – S. 308 – 315.
10. **Lenyk V.** Ukrainska orhanizovana molod / V. Lenyk. – Miunkhen ; L., 1998. – 215 s.
11. **Lisovskiy V.** Duhovnyiy mir i tsennostnyie orientatsii molodezhi Rossii / V. Lisovskiy. – SPb., 2000. – 519 s.
12. **Lohunova M.** Kontseptualni zasady teorii polityky : navch. posib. / M. Lohunova, V. Shakhov, M. Shevchenko. – K. : Vyd-vo UADU, 1999. – 159 s.
13. Lukov V. Molodezhnoe dvizhenie v sotsialisticheskem obschestve / V. Lukov. – M. : Molodaya gvardiya, 1987. – 66 s.
14. **Pal Lesli A.** Analiz derzhavnoi polityky / Lesli A. Pal ; per. z anhl. I. Dziub. – K. : Osnovy, 1999. – 422 s.
15. **Perepelytsia M.** Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini (rehionalnyi aspekt) / M. Perepelytsia. – K. : Ukr. in-t sots. doslidzh. ; Ukr. tsentr polit. menedzhmentu, 2001. – 242 s.
16. **Rait H.** Derzhavne upravlinnia : per. z anhl. / Hlen Rait ; per. z anhl. V. Ivashka, O. Kovalenka, S. Sokolyka. – K. : Osnovy, 1994. – 191 s.

Надійшла до редколегії 29.07.14

УДК 35

Ігор ПІСЬМЕННИЙ

Національна академія державного управління

при Президентові України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

РЕФЕРЕНЦІЇ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Визначаються референції синергетичного потенціалу публічного управління на основі конструктивного зв'язку між елементами тріади «потенціал – поле – простір».

Ключові слова: синергетичний потенціал, самоорганізація, суспільство, публічне управління, розвиток.

Ігорь Письменний. Референции синергетического потенциала публичного управления

Определяются референции синергетического потенциала публичного управления на основе конструктивной связи между элементами триады «потенциал – поле – пространство».

Ключевые слова: синергетический потенциал, самоорганизация,

© Письменний І. В., 2014

общество, публичное управление, развитие.

Ihor Pysmenny. Synergetic potential references of public administration

References of synergetic potential of public administration on the base of constructive connection between the elements of the triad «potential – field – space» are defined.

Key words: synergetic potential, self-organization, society, public administration, development.

Широке використання поняття «потенціал» у дослідженнях учених різних галузей науки є реакцією на потребу створення «прогностичної» за формою теорії та її практичного впровадження в процес пізнання багатьох сфер суспільної життєдіяльності. Не є винятком у цьому плані дослідження у сфері публічного управління, у тому числі в аспекті його синергетичного впливу на потенціал суспільного розвитку. При цьому синергетичний потенціал публічного управління набуває відповідних характеристик та актуалізується за певних умов і може або значно прискорювати прогрес суспільного розвитку та досить швидко виводити соціальні системи на якісно новий рівень функціонування, або, навпаки, гальмувати позитивну динаміку соціального розвитку та навіть сприяти поширенню кризових явищ у суспільстві. На наш погляд, аналіз змісту такого складного явища, як синергетичний потенціал публічного управління, по-перше, дозволяє виявити, на ареалі якого поля (полів) він формується та реалізується, а по-друге, з'ясувати, які грані сутності цього феномену є актуальними в процесі вдосконалення публічного управління.

Активне застосування методологічних принципів синергетики до вирішення проблем соціального розвитку та впливу на цей процес публічного управління можна побачити в працях сучасних дослідників: В. Атаманчука, В. Бакуменка, Е. Безвіконної, Л. Бойко-Бойчук, Т. Бутирської, О. Валевського, О. Волох, В. Єлагіна, А. Єршова, В. Карпічева, Ю. Ковбасюка, Б. Колеснікова, С. Кравченка, Н. Липовської, Г. Малинецького, В. Мартиненка, А. Михненка, Н. Нижник, В. Олуйка, Т. Пахомової, В. Романова, С. Серьогіна, Ю. Сурміна, І. Черленяка, Ю. Шарова та ін. Водночас питання референцій синергетичного потенціалу публічного управління залишаються малодослідженими, що актуалізує дану проблематику.

Метою статті є визначення референцій синергетичного потенціалу публічного управління на основі конструктивного зв'язку між елементами тріади «потенціал – поле – простір».

У словниках поняття «потенціал» класифікується в рубриці «багатозначні терміни». З огляду на багатогранність цього поняття значний науковий та практичний інтерес становлять дослідження

меж застосування та використання ідеї «потенціалу розвитку» в науковій галузі державного управління. Для комплексного розуміння меж та можливостей державного розвитку крізь призму його потенціалу розглянемо спочатку епістемологічну та формально-логічну грань проблеми осмислення категорії «потенціал».

Термін «потенціал» походить від латинського «potentia», що означає «сила». Потенціал як «мультивидова» та міждисциплінарна категорія має кілька форматів екзистенції, а саме: природничий (фізичний, хімічний, біологічний та ін.); соціальний (економічний, управлінський, енергетичний, сировинний, культурний, людський, кадровий та ін.); філософський. Складність застосування та адекватного сприйняття в міжсуб'єктних комунікаціях поняття «потенціал» у тому, що ці формати перетинаються, формуючи комплексні ситуації, що відображають зміст таких понять, як «потенціальне», «необхідне», «можливе», «дійсне», «віртуальне».

Уперше поняття «потенціал» з'явилось в науці завдяки працям Арістотеля, який свого часу використав його для поділу буття на потенційне й актуальне, де потенційний складник визначався в контексті здатності до певної діяльності. У подальшому воно стає однією з ключових характеристик монадології Г. Лейбніца, в якій розуміється в значенні пасивної сили (протилежної дії людини), що переводиться в актуальний стан завдяки існуванню ентелехії. У цьому ж контексті розглядається значення абсолюту і в теорії І. Фіхте. Згідно з його підходами суще може перетворюватись з потенційного на актуальне за рахунок того, що в людині є «дещо окрім неї». Цей короткий історичний екскурс свідчить, що потенціал передусім є мірою, що визначає можливість актуалізації сутнісних сил особистості в реальних умовах її існування [9, с. 55]. Згодом поняття «потенціал» з'явилось в природничо-наукових розробках з фізики. У фізиці на сучасному етапі є певний універсалізм у розумінні поняття потенціал: енергетична характеристика будь-якої визначененої точки силового поля. Полем називають область простору, кожній точці якої поставлена в однозначну відповідність деякі величини $F(P)$. Оскільки $F(P)$ визначає поле, іноді саму цю величину називають полем. Якщо $F(P)$ є величиною фізичною, то і поле називається фізичним. Залежно від просторово орієнтованих характеристик $F(P)$ поля поділяють на скалярні та векторні. Прикладами скалярних фізичних полів можуть бути поля температури, атмосферного тиску, електричного потенціалу. До векторних фізичних полів належать, наприклад, електромагнітні поля, швидкості частинок текучої рідини, густини електричного струму. У фізиці поняття «поле» майже однозначно пов'язується з образами та характеристиками

фізичного простору. Водночас поняття «поле» в інших галузях науки є менш чітко визначеним. Але в переважній більшості галузей наук поняття «поле» конструктивно пов'язане з поняттям «простір». Цей зв'язок дозволяє робити «багатопрофільні» та багатозначні інтерпретації поняття «поле», що мають евристичне значення в різних науках.

У. Р. Ешбі ввів в обіг поняття «поле системи». Поле системи являє собою фазовий простір, що містить усі лінії поводження, знайдені шляхом реєстрації переходів системи з усіх можливих початкових станів за даної сукупності зовнішніх умов. Поняття «поле» визначає характерне поводження системи, замінюючи неясний опис того, як «діє» або «поводиться» система, – опис, що часто вдається передати тільки словами. Крім того, поле представляє все поводження системи. Це поняття мало компенсувати нестачу різноманітного бачення руху системи [3, с. 101 – 102]. У межах соціально-гуманітарних наук також стало виявлятися прагнення дати терміну «потенціал» досить конкретне визначення та з'ясувати його суть. Так, в енциклопедичних словниках категорія «потенціал» визначається як джерела, можливості, засоби, що можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення визначененої мети. В управлінні поняття «потенціал» використовується для аналізу можливостей суспільства, індивіда, соціальної організації, особистості [7, с. 318 – 319].

Л. Е. Орбан-Лембрік зазначає, що поняття «потенціал», «потенційний» тлумачать як сили, що можуть бути задіяні та використані; як можливості розвитку і саморозвитку суб'єкта, системи; як вимірювач ступеня сили явища, впливу на процеси, предмети, що його оточують. Ці поняття застосовують до характеристики суспільства, його окремих сфер, груп людей, індивідів у таких словосполученнях, як економічний потенціал, науковий потенціал, комунікативний потенціал та ін. [5, с. 393]. Крім того, у літературі використовуються такі поняття, як трудовий, професійний, творчий, освітній, науково-технічний, інституціональний, організаційний, інформаційний, фінансовий та інші потенціали. При цьому людський потенціал визнається головною рушійною силою суспільного прогресу, «головним фактором ефективного функціонування і розвитку будь-якої організації» [8, с. 50]. Отже, очевидно, що реалізація будь-якого з перерахованих вище потенціалів насамперед залежить від людського потенціалу відповідної соціальної організації, тобто від спроможності людей, які входять до цієї організації, досягти в заданих умовах певних результатів діяльності, а також від їх здатності вдосконалюватися в процесі соціальних взаємовідносин. Але рівень розкриття потенції

до дій залежить ще від багатьох факторів, чинників, умов, які взаємодіють, формуючи складний комплекс альтернатив розвитку потенції.

На наш погляд, саме в суспільних науках поняття «потенціал» значною мірою почало втрачати свою евристичну спроможність через зникнення конструктивного зв'язку між елементами тріади «потенціал – поле – простір». Інтерпретація поняття простору з точки зору різних наукових напрямів залежить від специфіки вивчення сфер матеріального світу. Так, поняття «соціальний простір» запроваджено французьким соціологом П. Бурдье, який запропонував на основі концептів «соціальне відізнання» та «соціальне визнання» такі структури соціального простору, як символічні системи та соціологічно зумовлені поля (політичне поле, соціальне поле, бюрократичне поле, поле економіки, науки та ін.) [1]. У контексті публічного управління найважливіше значення має політичний простір, що визначається як мережа політичних полів, що забезпечують політичне керівництво на всіх рівнях суспільства та світу. Політичний простір утворюють суспільно-політичні інститути, що здійснюють владу, управління суспільством, завдяки яким реалізуються політико-владні відносини. Він виявляється у двох різних вимірах: а) інституційний вимір, сутністю якого є поділ політичного простору на політичні інститути (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, партії, суспільно-політичні організації), усередині яких і між якими здійснюються політичні процеси; б) регіональний вимір, сутністю якого є поділ політичного простору на політичні регіони (союз країн, країна, область, місто) [3, с. 386]. Отже, очевидно, що поняття «потенціал» тісно взаємопов'язане з поняттями «поле» та «простір». Без логічного взаємозв'язку між якостями потенціалу та якостями того поля та простору, в якому реалізується потенціал, сама сутність потенціалу зводиться до майже тривіальної тавтології «потенціал – це ресурси».

Адекватне застосування такого багатогранного поняття, як потенціал у гуманітарних науках, на наш погляд, вимагає поглиблена аналізу смислових проекцій щодо рушійних сил процесу суспільного розвитку. Неважко побачити, що такого роду багатовимірність зв'язків і відносин, як вважають деякі дослідники, характеризуючи взаємопереход внутрішніх структурних елементів потенціалу з віртуального стану в актуальний, відображає багатоплановість самої реальної діалектики можливості і дійсності, властивої процесу розвитку [4, с. 260]. Тобто простежується тісна взаємозалежність між поняттями «потенціал» і «розвиток». Адже розвиток можна розглядати як процес виявлення до певного часу «прихованого», певних речей, частин, станів, властивостей,

відношень, які мали місце й раніше, були підготовлені, але не були доступними для процесу їх сприйняття, особливо у випадках, коли відбувається переход від найнижчого та малозначущого до вищого та більш повноцінного.

Зазначимо, що наповнення змістом категорії «потенціал» вимагає завжди вирішення проблеми суперечності в такій послідовності «антитопів»: детермінізм – індетермінізм, скінчене – нескінчене, дискретне – неперервне, неможливе – імовірне. Саме ці формати окреслюють зміст прогнозу в просторі можливостей формування майбутнього: «потенційно можливе – потенційно неможливе». Особливої уваги потребує аналіз та формування змістового наповнення поняття «потенціал публічного управління», оскільки це є комплексним явищем-процесом, яке охоплює політичну, економічну, культурну та інші сфери життєдіяльності суспільства, громад, особистостей. Адже впорядкування суспільних відносин забезпечується організуючою роллю управління, що реалізується шляхом об'єднання, узгодження, регулювання, координації, контролю, а також владно-регулюючими і примусовими заходами об'єкта управління. Тобто система публічного управління перебуває в тісному зв'язку з іншими підсистемами завдяки інтенсивному енергоінформаційному обміну в процесі виконання посадовими особами органів влади відповідних функцій та завдань, що робить ці системи взаємозалежними та взаємообумовленими. Водночас саме суспільство за рахунок самоорганізаційних процесів активно впливає на потенціал суб'єктів управління. Тобто в самому суспільстві, з позицій самоорганізації, є значні внутрішні потенційні ресурси, але їх використання та активізація залежать від потенціалу публічного управління. Це обумовлено місцем і роллю публічного управління в суспільстві, яке, по-перше, спирається на владу – організовану силу суспільства, здатну до примусу, а по-друге, публічне управління поширює свій вплив на всі процеси суспільної життедіяльності. Фактично лише система публічного управління спроможна ефективно змінювати та підтримувати такі параметри порядку, що забезпечують умови для оптимальної взаємодії соціальної організації та самоорганізації.

Очевидно, що система управління суспільством має органічно поєднувати в собі ієрархічну організацію, нормативне регулювання та контроль за новими структурами і функціями, спрямованими на сприйняття слабких та (або) випадкових сигналів і змін, стимулювання позитивних тенденцій та адаптацію до них нормативного регулювання, комбінований вплив на суспільство, забезпечуючи ефект синергії. Збереження балансу мінливості та стійкості, традицій і новацій – ось що має характеризувати нові

відносин між творчими, мимовільними процесами в суспільстві та публічним управлінням, які є основними елементами (модами) соціальної самоорганізації [2, с. 32]. В авторському визначені синергетичний потенціал публічного управління – це сукупність наявних і латентних можливостей системи публічного управління, що можуть бути задіяні та використані в процесі енергоінформаційної взаємодії з суспільством з метою досягнення соціально значущих цілей та формування впливу на траєкторії цивілізаційного розвитку та суспільної еволюції шляхом гармонійного поєднання соціальної організації та самоорганізації.

На наш погляд, для розуміння референцій синергетичного потенціалу публічного управління необхідно здійснити структурно-функціональне поєднання концепту Г. Малинецького «поле шляхів розвитку», концепту П. Бурдье «соціальний простір» [1] та концепції суспільного розвитку А. Сена «свобода як розвиток» [6]. Особливо цікавим у ракурсі дослідження публічного управління як певної форми самоорганізації (нової «свободи») громадяніна – особи та колективу – соціуму є підхід А. Сена, названий «підходом з точки зору можливостей» [6]. А. Сен розглядає процес суспільного розвитку як процес розширення можливостей людини, а не зростання тільки матеріального чи економічного добробуту. Саме цей науковець процес соціального розвитку вперше пов’язав з розширенням свобод людини, з тим, щоб створювати такі суспільні умови, коли людина може вибирати з відповідної кількості варіантів найкращі. Зростання варіантів ми можемо формулювати як зростання обсягу «потенційності» можливого та досяжного в процесі суспільного розвитку. При цьому на відміну від спонтанного процесу формування із нічого, із хаосу, поняття «розвиток» найчастіше використовується для описової характеристики поступального руху, процесу переходу від одного стану системи до іншого, де визначальну роль відіграє система публічного управління.

Смисловим перетином вищезазначених трьох концептів є таке поняття, як поле траєкторій цивілізаційного розвитку окремої держави та простір полів розвитку всіх країн, що утворює комплексне поле траєкторій цивілізаційного розвитку людства. Під полем траєкторій цивілізаційного розвитку певної держави розуміємо послідовність цивілізаційних станів, що виражаются через сукупність цивілізаційних параметрів, які безперервно формуються політичною, державно-управлінською, економічною, технічною, технологічною, гуманітарною, духовно-ідеологічною та іншими сферами відтворення та розвитку життєдіяльності країни.

Вважаємо, що місце кожної держави в комплексному полі цивілізаційного розвитку людства домінантно визначається її конкурентним потенціалом. Пропонуємо його розуміти так:

конкурентний потенціал суспільства (держави) – це здатність використати доступні на поточному етапі та прогнозовано доступні на майбутніх етапах ресурси для конкуртування на полі цивілізаційного розвитку в усіх сферах, що забезпечують обмінні процеси, необхідні для відтворення ресурсів життедіяльності та розвитку суспільства (держави).

На основі вищезазначених позицій стає зрозумілим, що синергетичний потенціал як суспільства в цілому, так і публічного управління доцільно та необхідно розглядати в таких форматах референцій:

- 1) як здатність до використання доступних ресурсів (явних та латентних) з метою досягнення максимального для певних умов результату;
- 2) сукупність ресурсів, інструментів, технологій, засобів цілепокладання та засобів досягнення цілей;
- 3) ставлення до коеволюційно конкурентних акторів та позиціювання в полі конкуренції з ними;
- 4) здатність організаційної системи визначати еволюцію власного розвитку;
- 5) здатність до переміщення в полі траєкторій цивілізаційного розвитку;
- 6) здатність до формування таких режимів самоорганізації, які впливають на зміст поля траєкторій цивілізаційного розвитку.

Таким чином, визначення референцій синергетичного потенціалу публічного управління на основі конструктивного зв’язку між елементами тріади «потенціал – поле – простір» надзвичайно актуалізується за сучасних умов – у період активних суспільних трансформацій. Їх розуміння та творче застосування може або значно прискорювати прогрес суспільного розвитку та досить швидко виводити соціальні системи на якісно новий рівень функціонування, або, навпаки, гальмувати позитивну динаміку соціального розвитку та навіть сприяти поширенню кризових явищ у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бурдье П. Социология социального пространства / П. Бурдье ; отв. ред. пер. с фр. Н. А. Шматко. – М. : Ин-т эксперимент. социологии ; СПб. : Алетейя, 2007. – 288 с.
2. Гончаренок И. И. Меганауки и государственное управление / И. И. Гончаренок // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 21 : «Государство и общество». – 2009. – № 1. – С. 25 – 33.
3. Державне управління : підручник. У 2 т. Т. 1 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К.; Д. : НАДУ, 2012. – 564 с.
4. Коган М. С. Человеческая деятельность / М. С. Коган. – М. : Высш.

шк., 1974. – 380 с.

5. **Орбан-Лембрік Л. Е.** Психологія управління : навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрік. – К. : Академвідav, 2003. – 568 с.

6. **Сен А.** Развитие как свобода / А. Сен ; пер. с англ. Е. Полецкая. – М. : Новое изд-во, 2004. – 432 с.

7. **Теория управления:** социально-технологический подход : энциклопед. словарь / под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Мунинцип. мир, 2004. – 672 с.

8. **Шамарова Г. М.** Проблемы управления человеческим потенциалом / Г. М. Шамарова // Упр. персоналом. – 2008. – № 8 (186). – С. 50 – 54.

9. **Штефан Л. В.** Інноваційний потенціал інженера-педагога: сутність, структура, принципи формування / Л. В. Штефан // Теорія і практика упр. соц. системами. – 2010. – № 2. – С. 55 – 59.

List of references

1. **Burde P.** Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva / P. Burde ; otv. red. per. s fr. N. A. Shmatko. – M. : In-t eksperiment. sotsiologii ; SPb. : Aleteyya, 2007. – 288 s.

2. **Goncharenok I. I.** Meganauki i gosudarstvennoe upravlenie / I. I. Goncharenok // Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 21 : «Gosudarstvo i obschestvo». – 2009. – № 1. – С. 25 – 33.

3. **Derzhavne upravlennia :** pidruchnyk. U 2 t. T. 1 / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrayini; red. kol. : Yu. V. Kovbasiuk (holova) [ta in.]. – K.; D. : NADU, 2012. – 564 s.

4. **Kogan M. S.** Chelovecheskaya deyatelnost / M. S. Kogan. – M. : Vyssh. shk., 1974. – 380 s.

5. **Orban-Lembryk L. E.** Psykhohohiia upravlinnia : navch. posib. / L. E. Orban-Lembryk. – K. : Akademvydav, 2003. – 568 s.

6. **Sen A.** Razvitie kak svoboda / A. Sen ; per. s angl. E. Poletskaya. – M. : Novoe izd-vo, 2004. – 432 s.

7. **Teoriya upravleniya:** sotsialno-tehnologicheskiy podhod : entsikloped. slovar / pod red. V. N. Ivanova, V. I. Patrusheva. – 3-e izd., pererab. i dop. – M. : Munitsip. mir, 2004. – 672 s.

8. **Shamarova G. M.** Problemyi upravleniya chelovecheskim potentsialom / G. M. Shamarova // Upr. personalom. – 2008. – # 8 (186). – S. 50 – 54.

9. **Shtefan L. V.** Innovatsiynyj potentsial inzhenera-pedahoha: sutnist, struktura, prynntsypy formuvannia / L. V. Shtefan // Teoriia i praktika upr. sots. systemamy. – 2010. – № 2. – S. 55 – 59.

Надійшла до редакції 09.09.14

УДК351.858(34)(4)

Ганна ГОЛУБЧИК

Національна академія державного управління

при Президентові України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СУСПІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Здійснюється класифікація моделей суспільної пам'яті в країнах Західної, Центральної та Східної Європи. Досліджується інституційно-правовий аспект їх становлення в певних історичних умовах. Визначається актуальній для України практичний досвід побудови й розвитку європейських національних моделей суспільної пам'яті.

Ключові слова: державне управління розвитком суспільної пам'яті, моделі суспільної пам'яті, меморіальні війни, національна безпека, національна ідентичність, суспільна пам'ять, суспільна свідомість.

Анна Голубчик. Становление европейских моделей общественной памяти: институционально-правовой аспект

Осуществляется классификация моделей общественной памяти в странах Западной, Центральной и Восточной Европы. Исследуется институционально-правовой аспект их становления в определенных исторических условиях. Определяется актуальный для Украины практический опыт построения и развития европейских национальных моделей общественной памяти.

Ключевые слова: государственное управление развитием общественной памяти, мемориальные войны, модели общественной памяти, национальная безопасность, национальная идентичность, общественная память, общественное сознание.

Hanna Holubchik. Formation of the European model of social memory: institutional and legal aspect

The article makes the models of public memory in western, central and eastern Europe classification. It is investigated the institutional and legal aspects of their development in specific historical conditions. It is determines the European national models of social memory building and developing practical experience that relevance for Ukraine.

Key words: development of social memory public administration, memorial wars, national identity, national security, social memory models, social memory, social consciousness.

Протягом усього часу становлення новітньої української держави та української політичної нації суспільна пам'ять українців була аrenoю боротьби суперечливих, а інколи – взаємовиключних